

душевно-суб'єктивним часом. В статті обґрунтовується, що характерними рисами творів письменниці є невідповідність сюжетного часу і часу героїв, його дискретність, ущільнення.

Ключеві слова: просторово-часова організація, проза, імпрессионізм, сюжетний час, актуальний хронотоп, внутрішній хронотоп.

Kravchenko O. L. Peculiarities of the Chronotope of Maria Halych's Prose

The paper analyzes the peculiarities of the time and space of Maria Halych's prose. The manner of her writing tended to impressionistic, so she used a topical and internal spacetimes. This helped to show the intensity of the inner life of man. The article explains that the characteristic features of the works of the writer are mismatching plot time and time heroes, his discretion.

Key words: space-time organization, prose, impressonizm, story time, the actual chronotope, the internal chronotope.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.2012 р.

Рецензент – к. філол. н., асист. Двulichанська О. А.

УДК 821.161.2-343.09

В. І. Кузьменко

УРБАНІСТИЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ МИХАСЯ ТКАЧА

Життєвий і письменницький шлях Михася Ткача багато в чому типовий для людей того покоління, яких ми сьогодні називаємо "шістдесятниками". Принаймні, проза М. Ткача своєю художньо-естетичною концепцією спирається на основні засади цього мистецького руху, які цілком відповідають особливостям світовідчуття й автора "Багряних громів" та "Спаку" і дають право розглядати його творчість як представника молодшої генерації письменників, що були виплекані "шістдесятництвом". Михася Ткача легко можна собі уявити в університетській аудиторії разом із Григором Гютюнником чи Романом Андріяшиком, Борисом Олійником або Іваном Драчем, Василем Симоненком чи Василем Стусом... Він був би для них цікавим співрозмовником, вірним товаришем, однак ... не судилося. Батько Михайло Веремійович Ткач загинув на фронті, тож довелося Михайликові сповна випити гіркий келих повоєнного напівсирітського дитинства та юності.

Народився Михайло Михайлович Ткач 19 вересня (якраз на “Михайлове чудо”) 1937 р. на Чернігівщині, у витоках чарівної річечки Снов, у с. Ленінівці Менського району (колишній Сахнівці, перейменованій у 1924 р. на честь більшовицького вождя) у козацькій родині. По материнській лінії коріння родоводу сягає в глибину XVIII ст., коли далекий пращур переселився на Придесення із Запорізької Січі. Мати, Ганна Марківна Зубок, *“гордилась своїм козацьким походженням, – читаємо в автобіографічній повісті “Пахне любисток і м’ята...”*. – *Казала не раз без будь-якого натяку на жарт: “Вище голову, сину, ти ж козак у мене”*[1, с. 481]. Михайло Веремійович поліг у бою із фашистськими загарбниками, тож солдатська вдова сама ставила на крило трьох синів-соколиків (старша донька померла в п’ятирічному віці). День народження Михайлика, середульшого з братів, збігся з днем визволення рідного села від німецьких окупантів, що сталося 1943 року також 19 вересня. Даремно дітлахи чекали повернення батька, пильно вдивляючись в кожного з вояків, які проходили селом. Чуда не трапилось. Батько з’являвся лише у снах, ввижався серед солдатів-визволителів.

То були нужденні та нестерпні роки, а надто – голодний 47-й. І хоча Михась палко мріяв про справжню освіту, щодня бережно клав книжки до полотняної торбинки, до школи так і не доходив, усе частіше змушений був пропускати уроки, пасти худобу, допомогати матері прогледувати родину. Сім’я бідувала, ледве зводила кінці з кінцями. Що то було за животіння, можна собі уявити, прочитавши новели М. Ткача “Вечірній світ”, “Дике поле” чи хоча б спогад автора з дитячих літ “Зоряна ніч”.

Після закінчення семирічки (1953) Михайло нарівні з дорослими працюватиме в колгоспі орачем і косарем, возитиме сіно, солому, виконуватиме функції обліковця. А потім буде військова служба в Туркменістані. Відбуватиме її в 1956-1958 рр. в пустелі Кара-Кум: спочатку в танковому батальйоні, а потім у полку механіком-водієм танків. Демобілізувавшись, вчитиметься в Ніжинському технікумі механізації. Отримавши диплом, деякий час працює трактористом, помічником бригадира тракторної бригади. Однак душевний неспокій, потяг до чогось іншого, вагомішого, як зазначатимуть згодом критики, покличуть допитливого юнака на навчання до Московського народного університету мистецтв на факультет малюнка і живопису. Не лише Божа іскра таланту, а й нерозтрачена, плекана роками синівська любов, високий пієтет до природи, до прекрасного покликали до творчості, спонукали взяти до рук і перо, й пензля, якого не полишає й нині.

Навчання на заочному відділенні університету поєднував з роботою художником у Чернігівському історичному музеї ім. В. В. Тарновського, в будівельному тресті №2. Там він заснував художню студію, в якій опановували ази малярства будівельники, та творче зібрання “Думка”. Вечорами після роботи почали збиратися

переважно молоді хлопці, інженери з тресту та будівельних управлінь. Обговорювали не стільки виробничі питання та ділились новинами, скільки переймались літературним і мистецьким життям. Саме тоді Михайло почав писати вірші та новели. Хлопці були вдячними слухачами, часто сперечались, гостро критикували вразливого автора, не прощаючи йому мовних огріхів та стилістичних недоглядів.

Перше оповідання М. Ткача, яке мало назву “Неспокій”, побачило світ у журналі “Вітчизна” (1973. – №10). Підтримав нікому невідомого автора і “прописав” одразу в головному часописі Спілки письменників України прозаїк Микола Олійник, що працював тоді в редакції “Вітчизни”. Згодом і журнал “Жовтень”, альманах “Вітрила” та інші видання охоче почали друкувати молодого літератора.

Проза Михася Ткача – то відлуння найглибших і найтонших порухів людської душі, її радощів і горя. Він пише переважно про поліське село – свою духовну столицю, непричепурене, забуте Богом і людьми, кинуте державою напризволяще. Однак сказати, що тема села найголовніша в його творах, – значить дуже звузити, обмежити наше сприйняття цього традиційного нетрадиціоналіста. Урбаністичні мотиви, міська тематика для нього так само, як і сільська візія, завжди були й залишаються тією призмою, в якій своєрідно заломлюються промені різних світів – моральних, релігійних, політичних, етнічних, філософських та інших тенденцій. Уже в перших публікаціях новаторські риси прозописьма Михася Ткача проступали в тому, що реальну дійсність він розкривав крізь людську душу (як селянина, так і мешканця мегаполісу), а це передбачало поглиблений розгляд життя людини, її минулого з погляду сучасності, духовних процесів у суспільстві та у внутрішньому просторі кожної особистості. Зокрема, у центрі уваги письменника – або звичайна людина з багатим духовним потенціалом, внутрішньою красою, жагою до життя в усіх його проявах, колосальною працездатністю, яка є ніби генетично зумовленою, перейнятою від пращурів (таким постає його герой у новелах та повістях), або представник підростаючого покоління із замріяним, по-дитячому чистим поглядом на навколишній світ (причому, героїв своїх творів Михась Ткач знаходить як у селі, так і в місті), посилена увага до, здавалося б, повсякденних речей, живої природи й уміння помічати їхню красу та неповторність. Важливим, з огляду на канони та настанови пануючої тогочасної літератури соцреалізму, вважаю і той факт, що персонажі більшості художніх творів письменника або подані безвідносно до їхньої соціальної приналежності, або без зайвого пафосу стосовно останньої.

Свіжий і точний новелістичний почерк Михася Ткача сьогодні не сплутаєш ні з чим іншим. Не одна споруда в Чернігові та в інших містах і селах Сіверщини поставлена інженером-будівельником Ткачем. Не одна книга написана його письменницькою рукою. І жодна з них не повторює попередню. Ні будівлі, ні книги Ткача не стали уніфікованими потворами соцреалістичної дійсності.

Проте, як і всяка споруда не існує сама по собі, а живе в гармонійному єднанні й злагоді з природою навколо неї, з ґрунтовими водами під нею, з випромінюванням землі, властивим тільки цьому місцю, так і проза Михася Ткача безперебійно пульсує лише відчуттям рідного Сіверського краю.

Це помітив і констатував у видавничій рецензії на рукопис першої книги М. Ткача відомий письменник Володимир Дрозд: “Я не знаю, хто за фахом Михась Ткач, але його умінню висловлюватися “літературно” можуть позаздрити навіть деякі професіонали. Він уміє грамотно і досить точно побудувати фразу, мова його творів справді українська, а не той суржик, яким рясніють рукописи початкуючих. Більше того, він досить майстерно надає тій мові поліського колориту. І я б сказав ще більше: у декількох своїх новелах – “Гаряче літо”, “Дорога на село”, “Хочеться грози” – автор піднімається на такий рівень літературної майстерності, що навіть дивуєшся, як це досі за них не вхопилися хоч би часописи” [4, с. 26].

Зауважу, що видавнича рецензія була написана В. Дроздом 12 березня 1975 р. на рукопис М. Ткача під заголовком “Світло в долонях”, а книга вийде чотирма роками потому під іншою назвою – “Сонячний полудень” (1979). На жаль, ті оповідання, які В. Дрозд називає кращими, так і не потрапили до першої книги прозаїка.

Перед Сашком Скороходом, головним героєм повісті М. Ткача “Недописаний портрет”, вміщеної в книзі “Сонячний полудень”, доволі ясна перспектива. Йому як випускникові інженерно-будівельного інституту довірили відповідальний об’єкт, призначили майстром. Щоправда, не все виходить на перших порах, та його поважають у колективі.

Хлопця непокоїть, що “...розділився на дві половини – і в селі і в місті” [2, с. 17]. Річ у тім, що в селі живе його старенька мати, у хаті залишився недомальований Сашком портрет батька, відомого колись теслі.

Молодий фахівець усім своїм еством тягнеться до отчого краю. І згодом повертається в рідне село, очолює колгоспну будівельну бригаду. Нарешті він домалює портрет батька, а відтак і продовжить його справу.

Людина, її характер, особистість на перехресті проблем усього суспільства насамперед цікавить прозаїка і в другій книзі “Світле диво” (1987). День народження автора на “Михайлове чудо” вирішив і його подальшу долю: письменник справді вміє створювати речі незвичайні, чудові, мистецькі твори, що викликають загальне захоплення, вражають своїми художньо-естетичними якостями, дивовижною красою. То справді “світле диво”: від його щирих слів про “невдомих” світу доброзичливих поліщуків стає світліше на душі.

“Ми хочемо бачити сонце!” – озиваються діти з оповідання “Світле диво”. Вони щодня отого сяйва, мов дива, чекали, а воно проходило мимо, і в хаті швидко сутеніло. Бо в їхній кімнаті вікно, що

дивилося на довгі корпуси заводу та закопчену цегляну трубу, було з півночі. *“Я поведу вас у поле, і ви надивитесь на нього скільки захочете”*, – відповідає їхній батько. *“А буде у нас нова хата з великими вікнами, тоді воно нас ніколи не минатиме”*[1, с. 317].

Зрештою, Андрій, герой цього оповідання, так довго чекатиме квартири, що й діти до школи підуть. І все ж таки йому вдасться здійснити зачаєну мрію усієї сім’ї – вони житимуть у квартирі вікнами до сонця.

Як бачимо, урбаністичні мотиви зображуються письменником не за принципом контрасту чи опозиції місто – село, мовляв, лише в селі можливе справжнє спілкування з живою природою, натомість тільки у місті людина може реалізуватися як особистість і як фахівець, а як органічна складова теми значно глобальнішої – сонячної.

Сонячна тема (не лише в розумінні візуально-кольористичного зображення, а й, передусім, символічного уособлення) відома в нашій літературі з давніх-давен. Ще зі *“Слова о полку Ігоревім”*, автор якого метафорично констатував: *“Темно ж було в третій день: два сонця померкли, обидва багряні стовпи погасли, а з ними молоді місяці, Олег і Святослав, тьмою заволоклися...”*.

Скільки відтоді було різних спроб по-своєму уявити, сприйняти, порівняти і передати сліпучо яскравий лик Сонця!

Згадаймо Шевченкове *“Сонце йде і за собою день веде...”* або його ж алегоричне *“Не гріє сонце на чужині...”*; *“Сонячні кларнети”* П. Тичини; *“Близьку зорю”* Л. Вишеславського чи *“Ніж у сонці”* І. Драча...

Михась Ткач своєю книгою *“Світле диво”* продовжує оцю традицію сонячного світосприйняття, традицію світорозуміння та самоусвідомлення наших далеких пращурів: людина може уподібнюватися до сонця у своїй чистоті, бути такою, як сонце, здійснити у собі сонячну природу де завгодно – як у селі, так і в місті. Треба лише усім серцем прагнути цього.

Як письменник, М. Ткач спробував реалізуватися в багатьох жанрах: написав низку віршів, кілька повістей (*“Недописаний портрет”*, *“Гірка ягода калини”*, *“Веселий Штанько”* та ін.), історію свого родоводу *“Пахне любисток і м’ята”*, добірку казок та книг для дітей (*“Світанковий ранок”*, *“Зимові сюрпризи”*, *“Ласий ведмідь”*, *“Анюта”*), чимало нарисів, публіцистичних творів, культурологічних розвідок.

Проте в оповіданнях і новелах, як вважають критики, мистецьке обдаровання М. Ткача виявилось найяскравіше. Такі його твори, як *“Вечірній світ”*, *“Покалічена душа”*, *“Позика”*, *“Смерч”*, *“Дике поле”* та інші сповнені гострого болю за спустошену Україну, за розтоптану душу нашого народу, на якій так щедро ростуть бур’яни.

До Михася Ткача наша література, здається, майже не впускала в себе персонажів, які живуть за межею бідності, не помічала *“бомжів”*, наркоманів, високопосадових пройдисвітів, *“покалічених душ”*.

Доводилось навіть чути: мовляв, навіщо про таке писати? Чи не краще – фіксувати лише те, що навчає людину доброму й корисному?

Можливо, й краще. Проте, хто заперечить, що, скажімо, твір про повію чи злодія не навчає доброму й корисному? Гадаю, суть у тім, що хоче сказати своїм твором письменник, що, зрештою, він думає про людей і життя.

Втім, світлих кольорів, сонячного проміння, добра і любові в його творах значно більше.

Повість “Гірка ягода калини” – це вже мажорний акорд. У творі розповідається про чистий, нескаламучений духовний світ юнака Данила і дівчини Софійки, їх перше кохання, незрадливість почуттів, святість душі та гіркий присмак непорозуміння, що ранило серце і завдав нестерпного болю закоханим.

До нової книги ліричної прози Михася Ткача “Спадок” (2011) увійшла низка оповідань та новел, кілька етюдів і повість “Очі зеленого гаю”.

Слова “спадок”, “душа” – одні з найулюбленіших у М. Ткача, зустрічаються вони чи не в кожному творі: чи то дають заголовок оповіданням та новелам, чи то ідентифікують серцевину змальованих персонажів. Знайдено не просто слова – епіцентр, до якого тяжіють напружені пошуки письменника в осмисленні сутності нашого перебування на цій землі. “...Україну є кому боронити – мільйони українців готові вмерти сьогодні за неї. До них належу і я”, – заявляє молодий учитель Андрій, герой оповідання “Спадок”, що дало назву цілій книзі. Стара вчителька Ганна Григорівна, яка назавжди залишилась у цьому “безперспективному” селі, вірить юнакові, тепер можна спокійно і вмерти: “...Я лишаю вам у спадок цю святу землю, майбутнє...” [3, с. 18].

У новій книзі Михась Ткач і новий, і водночас упізнаваний. Нові сюжети новел “Вишиванка для старшого брата”, “Святкова феєрія”, “Дай серцю волю” та інші обіцяють читачам чимало естетичної насолоди.

Ні, розлита навколо нас краса не притлумлює гіркоти в душі людській, однак не дає цьому почуттю поширитись на весь світ. Дивовижна гармонійність прозоплину письменника дозволяє з’єднати крайні точки розвитку переживання і тим самим донести до читача те, що лежить в глибині душі людської. Цей світ душі людської у Михася Ткача виступає не блідою калькою, а продовженням, частиною – і при цьому найважливішою! – того світу, в якому живе людина.

Нова книга Михася Ткача просякнута відчуттям гіркоти й водночас радісного замилювання красою світу. А ще гострим бажанням об’єднати душу з розумом і тим самим зробити життя прекраснішим.

Варто підкреслити, що Ткачева проза навіть у похмурі для України часи “багряними громами” пробуджувала в спраглих душах читачів світле почуття любові до рідного краю. І в цьому непроминальна вартість художніх творів письменника, його “Спадок”.

Любов і біль – правічні джерела людського духу становлять основу творчості Михася Ткача: любов до людини, серце якої відкрите для добра і всепрощення, і біль за кожную “покалічену душу”. Закоханість у природу рідного краю, пієтет до його святинь, ніжність і простота у спілкуванні з “братами нашими меншими”, і категоричне заперечення нещирості, пристосуванства будь де – як у селі, так і в місті, пекучий сором за окремих “неандертальців”, у яких душа “ще з дерева не злізла” (Ліна Костенко).

І в кожному рядку його прозописьма, “аскетичного не тому, що воно художньо бідне, а тому що х у д о ж н ь о с п о в і д н е” (Г. Штонь) – правда, яка й стає джерелом мистецької краси. І хоча митець – не месія, а жива звичайна людина, разом з тим він є певною оптичною системою, крізь призму якої заломлюється національний світогляд.

Список використаної літератури

1. Ткач М. Багряні громи: Оповідання, повість /Михась Ткач. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2004. – 496 с. **2. Ткач М.** Сонячний полудень /М. Ткач. – К.: Молодь, 1979. – 134 с. **3. Ткач М.** Спадок: Художні твори /Михась Ткач. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. – 216 с. **4. Кузьменко В.** Світ правди й краси: До 70-річчя від дня народження М. Ткача: Літ.-критичн. нарис /Володимир Кузьменко. – К.: КСУ, 2007. – 96 с.

Кузьменко В. І. Урбаністичні мотиви у творчості Михася Ткача

У статті висвітлюються урбаністичні мотиви у творчості сучасного українського письменника Михася Ткача. Проаналізовано функції опозиції місто – село в структурі художнього світу прозаїка.

Ключові слова: новела, художній світ, опозиція місто – село, урбаністичні мотиви.

Кузьменко В. И. Урбанистические мотивы в творчестве Михася Ткача

В статье раскрываются урбанистические мотивы в творчестве современного украинского писателя Михася Ткача. Проанализированы функции оппозиции город – деревня в структуре художественного мира прозаика.

Ключевые слова: новела, художественный мир, оппозиция город – деревня, урбанистические мотивы.

Kuzmenko V. I. The Urban Motifs in the Works Mihas Tkach

The article highlights the urban motifs in the works of modern Ukrainian writer Mihas Tkach. Analysis functions opposition city – village in the structure of the art world writer.

Key words: story, art world, opposition city – village, urban motifs.

Стаття надійшла до редакції 6.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.2012 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В. Г.